

VI. PÁL PÁPA BESZÉDE AZ ÉLELMEZÉSI VILÁGKONFERENCIA RÉSZTVEVŐIHEZ

1974. november 9.

Örömmel üdvözlünk benneteket, az élelmelési világkonferencia résztvevőit, amely ezekben a napokban az ENSZ rendezésében Rómában ülésezik. Kell-e mondanunk, hogy élénken osztozunk aggodalmaitokban? Nem az-e küldetésünk, hogy folytassuk, kiterjesszük az isteni Mester tanítását és cselekvését? Amikor ő látta kiéhezett tömeget, erre a megindító felkiáltásra fakadt: „Szánom a tömeget, mert . . . nincs mit enniök. Éhesen nem akarom elbocsátani őket, nehogy az úton kidőljenek” (Mt 15,32).

1. Az utóbbi évek folyamán a „Populorum Progressio” enciklikánkban leírt helyzet még aggasztóbb méreteket öltött, és még sokkal időszerűbb lett akkori kijelentésünk: „Senki sem tagadhatja, hogy ma egész világrészen számtalan férfit és nőt kínoz az éhség, számtalan a rosszul táplált gyermek, úgyszólván, hogy sokan zsenge korban meghalnak, mások pedig fizikai növekedésükben és szellemi fejlődésükben visszamaradnak, és így egész vidékeknek a legmélyebb lealacsonyodás a sorsa” (45). Az értekezleteteken készült dokumentáció leírja az éhség és elégtelen táplálkozás különböző megjelenéseit, fölfedi okait, és próbálja előre látni következményeit, statisztikák, piackutatás, termelési és fogyasztási mutatószámok segítségével. Minthogy ezek a közlések hűségesek és pontosak, a drámai ékesszólás erejével rendelkeznek. Hát még mit mondjunk, amikor a tények talaján kerülünk érintkezésbe az általuk fölfedett valósággal? Néhány közelmúlt, különféle természetű katasztrófa — szárazság, árvizek, háborúk — nyomban az élelemhiány fájdalmas eseteit hozta létre. Kevésbé látványos, de ugyanilyen kínos formában tárul mindenki szeme elé a gazdaságilag gyengébb társadalmi osztályok nehéz helyzete. Ennek okai: az élelmiszerek drágulása, ami szűkösségük jele, és a nemzetközi élelmiszersegélyek mindennap érezhetőbb csökkenése, — pedig ezek a legutolsó háború után nagyon hozzájárultak ahhoz, hogy a népek újra kezdhessék életüket és haladni tudjanak.

Az élelmiszerhiány következményei időben messzehatók és néha kiszámíthatatlanok; súlyosak a jövő nemzedékre nézve, és olyan környezeti és egészségügyi veszélyekkel járnak, amelyek még a betegségnél is mélyebb sebeket vágnak a lakosság életében. Igazán fájdalmas, hogy ilyen megállapításra kell jutnunk, és sajnos el kell ismernünk, hogy az emberi társadalom ez idő szerint képtelennek látszik az éhség leküzdésére a világban, jóllehet példátlan haladást ért el a termelés minden területén, a talajjavítás-

ban és gépesítésben, az elosztásban és a szállításban! A legutóbbi évekig valóban reméltük, hogy a hírközlés és árucseré gyorsasága, valamint a technika haladása így vagy úgy képes lesz hamarosan kiküszöbölni az éhség régi ostorának veszélyét, amely sokáig összességében sújtott egy-egy nemzetet vagy kiterjedt vidéket. Ezek a remények nem valósultak meg; ezért folyik ma munkátok nyomott légkörben, ezért követik a föld népei aggodalommal vegyes bizakodással. Megismételjük, amit az éhség elleni világhadjárat zászlaja alatt tartott nemzetközi ifjúsági összejövetelnek mondottunk: „Az emberiség élet-halál küzdelme ez; egyesülnie kell, hogy megmaradhasson, tehát mindenekelőtt meg kell tanulnia megosztani mindennapi kenyerét; azt a kenyeret, amely az Úr tanítása szerint a mienk, vagyis minden egyesé és mindenké” (1965.okt.15.)

2. Két vezérelvet szeretnénk adni munkátokhoz, ehhez az oly súlyos, de oly ígéretes feladathoz: Egyfelől nézzetek szembe a probléma adatszerű részleteivel, és ne zavarjon meg kiértékelésükben sem pánik, sem a csüggedés érzése. Másfelől ösztönözzön nagy erővel a fennálló szükség kíméletlen sürgetése és elsőbbsége, és semmiképpen meg ne elégedjete halogattással vagy félrendszabályokkal. Bizonyos, hogy ez az értekezlet nem fog megoldani mindent; nem olyan természetű. De kétségtelen, hogy kétféle kimenetele lehet: vagy hatékony és készséggel fogadott vállalkozások sorozatát indítja meg világos és nyomatékos eredményeivel, vagy — a beléje helyezett várakozás és tagjainak jóakarata ellenére — hiába folyt le. Amikor kérünk, hogy hárítsátok el ezt a második lehetőséget, habozás nélkül megismételjük, a helyzethez illő változatban, az Egyesült Nemzetek előtt világgá kiáltott felhívásunkat: „Soha, soha többé háborút!” — mondtuk akkor, most pedig azt mondjuk: „Soha, soha többé éhséget!”

3. Mert el lehet érni ezt. Az éhség fenyegető árnya, az elégtelen táplálkozás terhe semmiképpen sem leküzdhetetlen végzet. Nem igaz, hogy ebben a válságban a természet hűtlen az emberhez: termékenysége szárazföldön és tengeren mérhetetlen marad, és nagy mértékben még kiaknázatlan. Általánosan elfogadott vélemény szerint a művelhető földek 50 százalékát még nem hasznosították. Másfelől ott az a botrányos tény, hogy bizonyos országok időről időre roppant élelmiszerfőlöslegeket semmisítenek meg, mert hiányzik a bölcs gazdálkodás, amely biztosíthatná hasznos hováfordításukat. Mindezek csak egyszerű példák egy olyan tényre, amelynek kegyetlen valóságát senki sem vitatja, bár egyesek kétségbe vonják, hogy a rendelkezésre álló lehetőségek alapján kellő gyorsasággal ki lehet elégíteni az egyre szaporodó emberiség szükségleteit, le lehet csillapítani éhségét. Amikor „az éhség lecsillapításáról” beszélünk, mindnyájan egyetértünk abban, hogy ez sokkal többet jelent, mint a biológiai lét minimális, emberhez méltatlan meghosszabbítását. Arról van szó, hogy „megadjuk minden embernek az élethez szükséges táplálékot; és itt életen az igazi emberi életet értjük, azt, hogy munkájával képes legyen fenntartani övét, és értelmével részt vegyen a társadalom közös javának munkálásában, szabad vállalkozásából és önként

vállalt tevékenységgel" (Beszéd a FAO-nak, 1970.nov.16). Éppen ilyen élet-színvonalat tartanak szem előtt jelentéseitek számadatai. Ezeknek eredményeként a növekvő emberiség megfelelő táplálása technikai szinten lehetséges, de jelentékeny erőfeszítést követel.

4. Úgy látszik, hogy a jelenlegi válság igazából elsősorban a civilizáció és a szolidaritás válsága. A civilizáció válsága, módszerválság, amely akkor mutatkozik, ha a társadalmi élet fejlődés szempontjából egyoldalú: csupán azt a társadalmi modellt veszi figyelembe, amely az ipari civilizáció típusába torkollik. Azaz módfelett bízik a tisztán technikai, gépies megoldásokban, és megfelelnek az alapvető emberi értékekről. Ilyen válság nyilvánul meg, amikor csak a gazdasági siker keresését hangsúlyozzák, amely a nagy ipari haszonból származik, s következőképpen szinte teljesen mellőzik a mezőgazdaság területét, és elhanyagolják a magasabb emberi és lelki értékeket. A szolidaritás válságáról is van szó: ez fenntartja, néha fokozza az egyének, társadalmi csoportok és népek közti egyenlőtlenségeket. Szomorú eredménye ez annak (a dolog napról napra világosabb), hogy igen hiányos a készség a rendelkezésre álló készletek jobb elosztására, főleg a kedvezőtlenebb viszonyok közt lévő országok és az emberiség ama csoportjai között, amelyek még alapvetően primitív földművelésből élnek.

Igy érünk el a jelenlegi helyzet paradoxonához: Az emberiség jobban urává lett a mindenségnek, mint valaha, és alkalmas eszközökkel is rendelkezik, hogy teljes mértékben kiaknázza kincseit. Nem állhatnak-e szinte megbénulva maguk az említett eszközök kisajátítói is az előtt a képtelen helyzet előtt, hogy néhány gazdag eltűri annyi más állandó nyomorúságát? hogy egyes népek bőven és változatosan táplálkoznak, s kielégítőnek tartják az összes többinek jutó létminimumot? hogy az emberi értelem ugyan sok súlyos beteget tud megmenteni a rá váró sorstól, de fölmenti magát attól a kötelességtől, hogy biztosítsa az emberiség legsebezhetőbb népeinek megfelelő táplálkozását?

5. Nem juthattunk volna ilyen helyzetbe súlyos tájékozódási hibák nélkül, még ha olykor talán csak hanyagságból vagy mulasztásból követtük is el őket. Ideje, nagy ideje fölfedezni, hol alakultak át mechanizmusaink, hol kell kiigazítanunk, vagy inkább gyökerestül megváltoztatnunk a helyzetet. Mert a leghatározottabban biztosítani kell mindenki jogát, hogy „éhsége szerint egyék”, kora és munkája sajátos kívánalmai szerint. E jog alapja a föld minden javának elsődleges rendeltetése: általános használatra és minden ember fenntartására valók, minden egyéni kisajátítást megelőzően. Krisztus éppen ennek a jognak tiszteletét tette meg minden emberi élet megítélésének alapjául (vö. Mt 25,31kk). Már most ha megvizsgáljuk a kérdéses adatokat, közvetlenül kínálkozik néhány megállapítás. A jelenlegi rendezetlenség egyik legnyilvánvalóbb oka az élelmiszerek és az előállításukhoz szükséges anyagok árának emelése. Ez a helyzet például a műtrágya esetében; talán ennek magas ára és ritka volta gyengíti az ún. „zöld forradalom”-tól joggal

elvárt pozitív hatásokat. Nincs-e mindez közvetlen összefüggésben a termelés ingadozásával, mert inkább az elérendő nyereség kilátásai szabályozzák, mint az emberiség kielégítendő szükségletei? Az élelmiszerkészletek csökkenése, ami szintén aggodalmak forrása, részben bizonyára meghatározott kereskedelmi opcióknak tulajdonítható: ezek eredményeképpen nem marad tartalék váratlan, előre nem látott éhínségek áldozatainak. Általános élelmészeti válság észlelhető, és fenyeget a súlyosbodása, közben pedig egyes vidékeken — amelyek különösen alkalmasak lennének bőséges termés és szükségtartalékok biztosítására — megdöbbentő mértékben csökkentik a művelhető területet! Ime, micsoda ellentmondások előtt állunk: mindez jelzi a civilizáció heveny válságát. De azért, ha ezek a jelenségek a vigyázatlan cselekvés gyümölcsei, kell lenni lehetőségnek, hogy helyrehozzuk és visszajukra fordítsuk őket, föltéve, hogy a megkívánt bölcsességgel és bátorsággal járunk el.

Az imént emlékeztettünk arra, hogy minden ember életéhez szükséges bizonyos mennyiségű élelem. De a minőség kérdésének ugyanígy megvan a jelentősége. Ez is a gazdasági életforma megválasztásától függ. És ebben különösképpen az iparilag legfejlettebb nemzetek érdekeltek. Fölmerül a kérdés: a környező léghő szennyeződésének veszedelmei között, a gyorsabban előállítható mesterséges pótlékok gyártásának esztelen divatjában hogy lehet okosan megmenteni az egészséges táplálkozást, amely nem fenyegeti súlyosan a fogyasztók, különösen a gyermekek és fiatalok egészségét? És milyen módon lehetne gátat vetni ugyanezeknek a nemzeteknek körében a túlzott fogyasztásnak, amelyet a kínálat gazdag bősége vált ki, de káros magukra az érdekeltekre nézve is, a többieket pedig megfosztja a szükségstől? A helyzet e téren is éberséget és bátorságot követel.

6. Más észrevételek azokra a segélyforrásokra vonatkoznak, amelyek segíthetnének a jelenlegi helyzeten. Mindenki egyetért abban, hogy a mezőgazdasági szektor sokoldalú és kölcsönös támogatása köztudottan elégtelen volt. Értekezletetek alkalmából nagyon pontosan kiszámították, milyen követelményekkel jár a fejlődő országok élelmiszertermelésének intenzív növelése, az élelmészeti javítására irányuló politika és programok megszervezése, a világ élelmészeti biztonságát megerősítő intézkedések alkalmazása. A számítások a következő tíz évre szólnak. A belőlük kikerekedett összeg kétségtelenül alaposan meghaladja az erőfeszítésnek azt a fokát, amelyben ma egyetértének; de igen szerénynek bizonyul, ha összevetjük a gazdag országok nemzeti mérlegével, vagy a nemzetközi pénzforgalommal. Igaz, hogy egy friss válság módosította ezeknek a pénzeknek az elosztását, de nem csökkentette nagyságukat. Már 1964-ben, indiai utazásunk alkalmával felhívást intéztünk a nemzetekhez: létesítsenek különleges alapot azzal a rendeltetéssel, hogy döntően fellendítse az emberiség kedvezőtlenebb viszonyok között élő részének minden irányú fejlődését. Legyen ez hitelesen széleskörű elkötelezés eredménye, különösképpen pedig a fegyverkezési költség-

gek csökkentésének gyümölcse. Ma ütött az óra, hogy energikus elhatározással és kibúvó nélkül lépés történjék ebben az irányban. Talán a jelen óra veszélyei rákényszerítenek bennünket annak megvalósítására, amit még nem ért el a szolidaritás érzéke, vagy inkább az elemi társadalmi igazságosság (amely nem csupán a „ne lopj” parancsát tartalmazza, hanem azt is, hogy tudjuk megosztani javainkat). Vagy pedig az emberek vakok és megátalkodottak maradnak sorsuk iránt, és alibit próbálnak keresni maguknak, például úgy, hogy értelmetlen és egyoldalú módon akarják megakadályozni a demográfiai növekedést, ahelyett, hogy a lényegyet ragadnák meg?

Megengedhetetlen, hogy az emberiség javainak és segélyforrásainak urai úgy próbálják megoldani az éhség problémáját, hogy megtiltják a születést a szegényeknek, vagy éhen hagyják pusztulni azokat a gyermekeket, akiknek szülei nem illenek bele az emberiség jövőjére vonatkozó, pusztán hipotéziseken alapuló elméleteik keretébe. Hajdanában — reméljük, ez már mindörökké a múlté — egyes nemzetek háborút viseltek, hogy megkaparintsák szomszédaik kincseit. De nem újfajta háború-e, ha születéskorlátozást erőltetnek rá bizonyos nemzetekre, hogy ne követeljék többé jogos részüket a föld javaiból?

Ismételten teljes erkölcsi támogatásunkat nyújtjuk azoknak, akik már többször kijelentették a nemzetközi gyűléseken: készek nem csupán elismerni, hogy minden embernek joga van az élet szükséges javainak élvezetére, hanem valóban rendelkezésre is bocsátanak ezeket a javakat a rászoruló egyéneknek és népeknek, mindenféle kirekesztés és diszkrimináció nélkül, s ennek érdekében önként feláldoznák kerestük és vagyonuk megfelelő részét. Bátor reformok kilátásaira van szükség, hogy kiküszöböljük az akadályokat és aránytalanságokat, amelyek — elavult struktúrák maradványaképpen — elviselhetetlen igazságtalanságokat állandósítanak, vagy gátolják a termelés lendületét és fejlődését, pedig enélkül nem lehetséges az élethez szükséges javak megfelelő körforgása.

7. Azonban a legkiterjedtebb nemzetközi támogatás, az agrártechnika kutatásainak és az eredmények alkalmazásának gyorsított ritmusa, az élelmiszertermelés leggodonosabb kidolgozott programja sem lehet eléggé hatásos, ha nem segítenek a lehető leghamarabb a technikai civilizáció egyik legsúlyosabb hiányán. Nincs megoldása az élelmezés világválságának a földművesek részvétele nélkül. Részvételük viszont nem lehet teljes és gyümölcsöző, ha nem vizsgáljuk felül gyökerestül korunk világának azt a magatartását, hogy kelleténél kevesebbre értékeli a mezőgazdaság jelentőségét. A mezőgazdaságot valóban könnyen alárendelik a közgazdaság egyéb területein mutatkozó közvetlen érdekek uralmának. Azokban az országokban is, amelyek most kísérleteznek növekedésük és gazdasági önállóságuk folyamatának megindításával.

Elődünk, XXIII. János, aki „Mater et Magistra” c. enciklikájának egyik fejezetét éppen a földművelésnek szentelte, a következő szavakkal emelte

ki ezt a jelenséget: „A mezőgazdasági szektor egy kicsit mindenütt elnyomott terület, akár a termelékenységi mutatószámról van szó, akár a munkaerőről vagy a falusi lakosság életszínvonaláról.” Csak két jelét szeretnénk kidomborítani ennek az „elnyomásnak”: az iparosodott országokban a földművesek számának megfogyatkozását, olykor a megművelt területek csökkenését is; a fejlődő országokban pedig azt a tényt, hogy bár a lakosság nagyrésze földet művel, a mezőgazdaság a legelmaradottabb terület minden elmaradottságukban. Akármilyen értékes technikai eszközöket vetnek is latba, semmit sem érünk el igazi reform nélkül, amelynek pólusai: a mezőgazdaság rehabilitációja és a róla elterjedt felfogás megváltozása.

Hangosan kell hirdetni, szüntelenül elő kell mozdítani a mezőgazdaság-fejlesztő kutatás és cselekvés különféle szintjein a földművesek méltóságát, minden dolgozó méltóságát. 1971-ben, a FAO értekezlet tagjainak fogadásán mondtuk: „Nem elég többé megállítani a falusiak helyzetének növekvő eltorzulását a modern világban: arról van szó, hogy mindenestül szerves részévé tegyük őket ennek a világnak. Meg kell szabadítanunk az új nemzedéket attól a bántó érzéstől, hogy őket magukra hagyták, mintegy útszélre lökték, és távol tartják a mai haladás legjavától.”

Ennek útja: a fejlődés világarányú és kiegyensúlyozott folyamata, olyan kormánypolitika támogatásával, amelynek elhatározott szándéka, hogy elismerje a mezőgazdaság megillető helyét. Véget kell vetni az erősebb gazdasági szektorok nyomásának, mert ez megfosztja a vidéket azoktól az erőktől, amelyek magas termelékenységet biztosíthatnának. Olyan politikát kell kezdeményezni, amely a földműves ifjak esetében is kezkeskedik a megfelelő hivatás öntudatos kiválasztásának alapvető személyi jogáról, egyenlő feltételekkel és előnyökkel. Ma mintha csak a városba és az ipar területére való elvándorlás tudná ezt számukra biztosítani.

8. Semmi kétség: itt is csak úgy lesznek hatásosak a reformok, ha az egyesek magukévá teszik. Ezért alapvető a nevelés szerepe, hogy ne legyen hiány a személyi felkészültségben. „Szükséges a falusi lakosság aktív hozzájárulása; kell, hogy a földművesek hűségeseleg legyenek választott hivatásukhoz és megbecsüeljék azt . . . hogy kultúrafejlesztő programokban vegyenek részt. Ez utóbbiak nélkülözhetetlenek, hogy a mezőgazdaság megszabaduljon teljesen elavult, tapasztalati módszereken alapuló mozdulatlanságából, és alkalmazza az új munkamódszereket, az új gépeket, az új módszereket” (Beszéd az olasz földművesekhez 1966.nov.13-án).

Az éhséget szenvedő emberiségnek tehát különös érdeke, hogy a kormányok nyújtsanak tanulási lehetőséget minden földművesnek: hogyan műveljék a földet, hogyan javítsák a talajt, hogyan kerüljék el az állatbetegségeket, hogyan növeljék a termést; végül pedig a megfelelő előkészítéshez hozzátartozik a szükséges hitel megadása is. Egyszóval: a paraszttömegeket termelésük és fejlődésük felelős munkásaivá kell átalakítani. Így visszajutunk annak a mindenre kiterjedő fejlődésnek a fogalmához, amely magában

foglalja az egész embert és minden embert. A magunk részéről soha meg nem szüntünk buzdítani az emberiséget, hogy ezt törekedjék elérni.

9. Ezekkel a gondolatokkal szeretnénk hozzájárulni munkátokhoz. Pásztori kötelességünk tudatából erednek, és kettős bizalom ihleti őket: bizalom Istenben, aki egyetlen fiát sem hanyagolja el, és bizalom az emberben, aki az ő képmására van teremtve, és az értelem és jóság csodáinak megvalósítására képes. Az Úr a kiéhezett tömeg láttán nem szorítkozott pusztá részvétnyilvánításra, hanem parancsot adott tanítványainak: „Adjatok nekik enni!” (Mt 14,16). Hatalmával segítségére sietett tehetetlenségüknek, — nem pedig önzésüknek. A kenyérszaporításnak ez az epizódja tehát sokféle tanulságot rejt a jelen súlyos követelményeire vonatkozólag. De ma mindenképp a hatékony cselekvésre szóló felszólítást tegyünk magunkévá. Hosszú távra a cél legyen annak a lehetőségnek megteremtése, hogy minden nép a neki legmegfelelőbb módon, rendszeresen biztosíthassa megélhetését. De emellett azt sem szabad elmulasztani, hogy a javak megosztásával közvetlenül kielégítsük a sürgető szükségleteket, amelyek miatt az emberiség nagy része szenved. A munkának karöltve kell járnia a szeretettel!

A termelés és elosztás ilyen új és haladó iránya erőfeszítéssel jár. Ne legyen ez csak a nélkülözéstől való félelem kényszerűsége, hanem pozitív szándék, hogy nem fecséreljük el szándékosan a javakat, amelyek mindenki hasznára valók. Az Úr, miután nagylelkűen táplálta a tömeget, az evangélium szerint azt ajánlotta tanítványainak: gyűjtsék össze a maradékokat, hogy semmi ne menjen kárba (vö. Jn 6,12). Milyen szép közgazdasági lecke, a szó legmagasabb és legteljesebb értelmében, a mi tékozlásra hajlamos korunknak! Benne rejlik annak az egész társadalomfelfogásnak elítélése, amelyben a fogyasztás öncéllá válhat, semmibe véve a szükségben élőket. Az ilyen berendezkedés végső soron azoknak is nagy kárával jár, akik haszonélvezőinek hiszik magukat, mert képtelenné válnak az ember mérhetetlenül magasabb rendeltetésének megértésére. Felhívásunkkal tehát az éleslátáshoz és egyben a szívhez is fordulunk!

A természet erőforrásai mérhetetlenek, az emberi szellem uralma a mindenségben szinte korlátlanok látszik. Mi hiányzik hát annyiszor, hogy az egyenlőség szellemében cselekedjünk, azzal a szándékkal, hogy hozzájáruljunk minden embertestvérünk jólétéhez, — ha nem a nagylelkűség szelleme, az élénk nyugtalanság a szegények szenvedései és nyomora láttán, a mély-séges meggyőződés, hogy amikor az emberi család egyik tagja súlyos nélkülözést szenved, vele szenved az egész család? Kívánjuk, hogy a szolidaritás ilyen érzeke legyen meg munkátokban és főleg döntéseitekben, és állhatatosan kérjük a világosság Atyját, adja meg nektek bőségesen ezt az érzéket.